

פרוטוקול מס' 53

מישיבת ועדת הכלכלה, יום ד', כ' בסלו חשל"ה
4 בדצמבר 1974, בשעה 09.00

חברי הועדה:

נכחו:

ש. תמיר - היו"ר
א. אבטבי
מ. דרובלס
א. זילברברג
מ. חריש
י. יודין
א. לבני
א. לבנבראון
נ. קצב
י. שערי

מוזמנים:

מ. נוידרפר - הממונה על הכנסות המדינה
ד. בר-חיים - אגף הכנסות המדינה

יועץ כלכלי לוועדה: ד. לב

מזכיר הועדה: י. פלקסר

רשמה: א. אשמך

סדר היום: דיון עם הממונה על הכנסות המדינה

-440

(מקבל 214 10.12.74)

היו"ר ש. תמיר: רבותי, אני פותח את הישיבה ומקבל בברכה את מר נוידרפר, הממונה על הכנסות המדינה, ואת מר בר-חיים מאגף הכנסות המדינה. הזמנו את מר נוידרפר כדי לדווח לנו ואולי קצת גם לשמוע אותנו ולהחליף דעות על המיסוי בכלל ועל המיסוי הישיר בפרט.

מ. נוידרפר: ארשה לעצמי להתחיל בסקירה על מערכת המיסים בארץ כיום. אנחנו צריכים לגבות השנה 24 מיליארד ו-20 מיליון לירות, שן הכל מיסים ישירים ועקיפים, פי 9 מהסכום שבנינו בשנת 1967. בשנת 1967 גבינו 2 מיליארד ו-770 מיליון ל"י. באותן שנים 1967 עד 1974 עלתה ההכנסה הלאומית רק פי 4.3. ההכנסה הלאומית משקפת את התרחבות המשק ואת עליית המחירים. זאת אומרת, העומס הרבה יותר גדול ורציני מאשר היה בשנת מלחמת ששת הימים, ובשנים שלפני כן העומס היה קטן עוד יותר במונחים של יחס מיסים להכנסה לאומית. ב-1967/8 שילמנו 28.8% מיסים מההכנסה הלאומית, בשנת 1974 זה מגיע ל-60% מההכנסה הלאומית. אם נוסיף לזה גם ביטוח לאומי ומיסי הרשויות המקומיות, אנחנו מגיעים בערך ל-67% מההכנסה הלאומית.

אני מוסיף ביטוח לאומי ומיסי רשויות מקומיות משום שאני רוצה להשוות את המצב אצלנו למצב בארצות אחרות, ובכל מדינה המערכת קצת שונה. בארצות הברית צריך להוסיף גם מיסים פדרליים וגם מיסים של סטייטס וגם מיסים של רשויות מוניציפליות. בשוודיה הביטוח הלאומי נבלע בתוך מס הכנסה. לכן כאשר מדברים על נטל המיסים, צריך לכלול בתוכו גם ביטוח לאומי וגם מיסי רשויות מקומיות. שוודיה היא המדינה הבאה אחרינו מבחינת נטל המיסים, היא גובה 44% מההכנסה הלאומית. בשוודיה שרותי השער נרחבים מאד, וההכנסה הלאומית לנפש היא בין 5000 ל-6000 דולר. אצלנו מגיעה ההכנסה הממוצעת לנפש ל-2200 דולר, ומבחינה זו אנחנו עומדים במקום ה-12 או ה-13 בין מדינות העולם.

אנחנו גובים מיסים ישירים ומלוות חובה ישירים - מלווה מלחמה ומלווה מעסיקים, וגובים מיסים עקיפים. ההחלקות בין מיסים ישירים ומיסים עקיפים היא בערך חצי וחצי. אני רוצה להדגיש מראש, שבניגוד לכתוב בסקסט-בוקס מלפני עשרים וחמש שנה, האבחנה בין מיסים ישירים ועקיפים איננה כל כך מדויקת. למעשה צריך לדבר על מיסים על צריכה ומיסים על הכנסה. מס הכנסה מוגדר אצלנו כמס ישיר, אבל אנחנו יודעים שמס הכנסה מחברות בע"מ בסופו של דבר מתגלגל על המוצר. כאשר היצרן עושה חשבון של עלות המוצר לצורך קביעת מחיר, הוא מביא בחשבון את הרווח אחרי מס הכנסה. זאת אומרת, המס הוא חלק מעלות המוצר. כאשר בעל מלאכה מחשב מחיר מוצר, הוא מביא בחשבון לא רק את השכר שהוא משלם לעובדים אלא גם את מס הכנסה שהוא חייב לשלם. מס רכוש נחשב מס ישיר, ולמעשה הוא עקיף. ויש דוגמאות רבות.

אם תחזית הגבייה ל-1974 היא 24 מיליארד לירות, הרי 50% יבואו ממיסים ישירים ו-50% ממיסים עקיפים. במיסים ישירים יש לנו: מס הכנסה ומלוות חובה שצמודים אליו; מיסי מעסיקים בשעור 4.75% מהשכר הכולל שמגיע היום ל-25 מיליארד לירות; מס רכוש שמוטל על מיגרשים, דירות, בתים, ציוד, מלאי; מס שבח מקרקעין המוטל על עסקות במקרקעין, ועכשיו מחמירים; אותן, שלשום הונחה הצעת חוק בעניין זה על שולחן הכנסת; מס מיוחד על בנקים וחברות ביטוח בשעור 5% על השכר והרהוחים שלהם, לפי הצעת חוק שמונחת על שולחן הכנסת; מס מימון רכש, שהוא מס חדש שהוטל בעקבות הצעדים הכלכליים של יולי 1974, והוא מוטל על נכסי דלא ניידים ועל רכב; ואם כל אלה עוד מותירים משהו, יש גם מס עיזבון.

כ-4 מיליארד ו-300 מיליון ש"ח צריכה ארנובה של המיסים ע"פ המבצע; מכניס מס על דלק אחרי הפיחות צריך להכניס 2.3 מיליארד; יש היטל ייבוא ובלו, זה המס הקל והנוח ביותר לגבייה; יש בלו על טבק, משקאות, מלט; מס נסיעות מכניס כ-130 מיליון ל"י; מס בולים מוטל על מסמכים, שטרות, שקים, חוסים והוא מכניס כ-400 מיליון ל"י; מס על כרטיסי קולנוע מכניס 3.5 - 4 מיליון; בול בסחון חלק על חשמל, שיחות טלפון, דואר, נסיעות באוטובוסים ובמוניות; הכנסה של 420 מיליון ל"י מאגרות שונות במשרדי הממשלה השונים, גובים חשלום כשמוציאים תעודת לידה, רישומים נישואים, אגרות נחיתה, אגרות יציאה בלוד, אגרות העברת מקרקעין, אגרות בתי משפט, אגרות רכב, אגרות על שרותים וטרינריים, אגרות של עורכי דין ורואי חשבון.

אגש עתה למערכת המיסים הישירים, ואתחיל במלך המיסים: מס הכנסה המוטל על ההכנסות במשק הוא נושא ההכנסות הגדולות ביותר.

למס הכנסה נלווים עוד שני חוגים פיסקליים חשובים: החוק לעידוד השקעות הון וחוק לעידוד התעשייה.

מערכת מס הכנסה צריכה להכניס השנה 11 מיליארד לירות, ביחד עם מלוות החובה. מס ההכנסה נגבה מחברות ומיחידים - שכירים ועצמאיים. שעורי המס על חברות הם שעורים קבועים, שעורי המס על יחידים הם פרוגרסיביים והם נעים בין 25%, כולל מלוות החובה, ובין 87.25% על הכנסות של יחיד, בין שכיר ובין עצמאי. השעורים אצלנו הם התלולים ביותר בעולם.

אנחנו מחלקים את ההפנסות ממס הכנסה לפי עשירונים, מחלקים את בעלי ההכנסות לעשר קבוצות. שלושת העשירונים הגבוהים תורמים כ-80% מסך כל ההכנסות ממיסים. (י. יודין: איך אתה קובע את החלוקה לעשירונים - לפי תשלום מס ההכנסה?) אני לוקח מיליון מפרנסים ומחלק אותם לעשר קבוצות לפי גובה ההכנסות, בלי להבחין בין שכירים ועצמאיים. אנחנו יודעים שהעשירון העליון, שהוא גם העשירון, תורם 49.4% מכל ההכנסות של מס הכנסה. מערכת המס היא מאד מאד תלולה, והתוצאות שמות לאל את האגדה ואת הטענה שלפעמים מטיחים נגד שלטונות המס, שאת מס ההכנסה משלמים המוני ההם. לאו דווקא. ששת העשירונים התחתונים, בהם באמת המוני העם, המוני הפועלים, תורמים 11% מסך כל ההכנסות של מס הכנסה.

רוב הפירמות, לפחות הגדולות והבינוניות מאורגנות כחברות בערבוך-מוגבל. אנחנו מעודדים את ההתארגנות בחברות. החברות הגדולות משלמות מס מהלירה הראשונה של הרווח, אין שם פטור מייסים בדומה לפטור שיש בהכנסות של יחידים. עובד נשוי שיש לו שני ילדים מתחיל לשלם מס רק כשהוא משתכר יותר מ-1100 לירות בחודש, מתחת לזה איננו משלם אף אגורה אחת. אצל רווק סף המס נמוך יותר.

40% מסך ההכנסות משכר ומשכורת באים מ-650 אלף שכירים שהם משלמים מס, כ-200 אלף שכירים בכלל לא מגיעים לתשלום מס הכנסה כי הכנסותיהם הם מתחת למינימום. 60% מסך ההכנסות באים מחברות בערבוך-מוגבל, עצמאיים וכל הכנסה אחרת שלא משכורת כמו שכר דירה, דיורידנד, ריבית. ההבדל הוא לא בין שכירים ועצמאיים, כי יש שכירים שמקבלים משכורת של 250 אלף לירות בשנה, יש בעלי משכורות גבוהות בסקטור הפרטי, בבנקאות. לעומת זאת לא כל העצמאים הם מיליונרים, יש גם בעלי קיוסקים, רוכלים, עוזרות בית.

יש לנו כמה בעיות בחוק מס הכנסה ובנוהלים ובקונסציות שסובבות אותו. כל הקונסציות הן גלויות, הן רשומות בחוברת שאנחנו מוציאים בכל שנה לכל הנישומים. יש לנו מערכת שלמה של מה שנקרא עיוותים, שהם שמים לאל את מערכת שעורי המס שהזכרתי קודם לכן, מ-25% עד 87.25%. יש סוגי הכנסות שאינם חייבים בכלל במס, לפי החוק. לדוגמה הפרשי הצמדה על אגרות חוב. (ש.תמיר: יש פטור לפי חוק עידוד השקעות הון, החברה לישראל ב'). החברה לא לגמרי פטורה, היא משלמת 28% מס חברות, שהוא מס הכנסה - זה מס שכלול בחוק מס הכנסה והוא חל על חברות.

יש הכנסות שמשלמות מס נמוך יותר, כמו שעות נוספות, פרמיות, גמל מפתח שמקבלים בעלי בתים, הכנסות של אנשים בעיירות פיתוח מסוימות יש להן פטור מסוים, עולים חדשים בשנים הראשונות לשהותם בארץ. לפי החוק לעידוד השקעות הון חברה המשקיעה בחזרה את הרווחים בפיתוח המפעל, יש לה הנחה מסוימת במס הכנסה. מפעלים מאושרים, לפי חוק לעידוד השקעות, משלמים מס קטן בחמש השנים הראשונות. החברה לישראל א' והחברה לישראל ב' משלמות מס קטן עוד יותר מאשר מפעל מאושר, וזה לשלושים שנה. יש עוד דוגמאות. המחוקק קבע שהוא רוצה לעזור לכלכלה בתחומים מסוימים, הוא רוצה לעזור לפיזור האוכלוסייה, ולכן נתן הנחות.

י. יודין: עשית הקבלה בין הכנסות ממס הכנסה בארצות חוץ ואצלנו. אולי תוכל לומר משהו על ההנחות שניתנות לשכירים ולחברות אצלנו בהשוואה לנעשה בארצות אחרות.

מ. נוידרפר: לגבי שכירים, אנחנו המדינה היחידה בעולם שפוטרת ממס את תוספת היוקר, מדינה יחידה בעולם שנותנת הנחות במס על פרמיות, מדינה יחידה משעות נוספות, מדינה יחידה בעולם שנותנת הנחות במס לנשים עובדות. יש עוד מדינות בעולם, ומדינות עשירות מאחור, כמו בלגיה ואנגליה, שלא לדבר על סינגפור ואירלנד, שנותנות הנחות במס להשקעות הון. אנחנו משתמשים יותר ממדינה אחת בעולם בכלי של מס הכנסה כדי לקדם את הכלכלה. כאשר רוצים לפזר את האוכלוסייה, כשרוצים להפנות עולים לעיירות פיתוח, נותנים לתושביהן הנחה מסוימת במס הכנסה, כמו שנותנים באופקים, שדרות, קריית שמונה, מעלות נכוי נוסף של אלף לירות, וזו הנחה די משמעותית.

יש מערכת שלמה של עיוותים שאינם מעוגנים בחוק, או שהם שימוש לרעה של דברים מעוגנים בחוק. מכיוון שהמס הוא כבד, מחפשים המעבידים דרכים לתת לעובדיהם הטבות מבלי שזה יפגע יותר מדי בהוצאות שלהם. מצאו פטנט של ספרות מקצועית. אין לספרות המקצועית הזאת שום קשר עם רכישת ספרים, זו הכנסה ככל הכנסה אחרת. עובדים מקבלים תוספת, זה מעוגן בחוזה העבודה, סכומים של 200 - 480 לירות זמי הבראה, ואין לזה שום קשר עם הבראה, זה קשור בשנות ותק. זו הכנסה נוספת שאינה חייבת במס.

הפטנט הנפוץ והחמור ביותר הוא הוצאות אחזקת רכב. אני לא מדבר כבר על אנשים שמקבלים הוצאות אחזקת רכב מבלי שיש להם בכלל רכב, והסכום הזה פטור ממס הכנסה. יש גם דבהים כאלה, לא יפה אולי להגיד, אפילו בבית הזה. זה מעוגן בחוק הכנסות. חברי. כנסת מקבלים 300 ל"י בחודש גם אם הם הולכים ברגל או נוסעים בתחבורה ציבורית. יש סידורים כאלה גם בסקטור הפרטי, משלמים הוצאות אחזקת רכב. לאדם שאין לו כלל רכב, או משלמים בלי שהתשלום קשור ברישומים וקבלות, אנחנו מטילים על זה מס. התעשייה האוירית משלמת הוצאות רכב גלובאליות, ואנחנו מחייבים אותם במס הכנסה. הבעיה יותר מסובכת כי הרבה מאד מפעלים נותנים לעובדיהם הוצאות אחזקת רכב כנגד קבלות, אבל הרכב אינו משמש לצרכי העבודה. בנק מחזיר לעובד חלק מהוצאות הרכב, והאיש נוסע רק מביתו לעבודה ובחזרה. זו משכורת מוסווית, זו הכנסה שמפני שהיא קרויה אחזקת רכב, היא פטורה היום ממס הכנסה. יש גם הוצאות כיבוד, בניגוד, יש משלמים עבור העובדים ביטוח לאומי, יש משלמים ביטוח חיים. כל אלה עיוותים שנוצרו במשך השנים. יכולים להיות שלושה עובדים באותה רמת הכנסה ובאותו מצב משפחתי, וכל אחד ישלם מס אחר.

אצלנו במשרד האוצר יש שני מפקחים שעושים אותה עבודה. האחד הוא רווח והוא יכול להרשות לעצמו לקנות מכונית ולהחזיק אותה, והוא מקבל השתתפות בהוצאות רכב. על ידו יושב אדם באותו תפקיד, יש לו ארבעה ילדים והוא לא יכול לקנות מכונית, אינו מקבל הוצאות אחזקת רכב. זה עיוות נפוץ. יש 200 אלף בעלי מכוניות. למה רופא שיניים זקוק למכונית, או רנטולוג? כשנבוא לחסל עיוותים, תהיה בעיות המכונית אחת הבעיות הקשות ביותר. צריך יהיה להבדיל בין אדם שבאמת זקוק למכונית לצרכי עבודתו, זה הכרחי לקיומו, ואנשים כאלה הם מיעוט, ובין אחרים.

העיוותים האלה אוכלים בבשרנו, הורסים אותנו, מפירים את השוויון. בשבוע שעבר הייתה בבית מלאכה בחיפה, ונשאלתי שאלה שאף פעם אינני יודע לענות עליה. בעל מלאכה שיש לו שני פועלים והם עובדים בעבודות בטחוניות, כולם עובדים ביחד עד שבע בערב - הפועלים משלמים שעור מס נמוך יותר על שעות נוספות, באל המלאכה אינו נהנה מזה; הפועלים משלמים מס נמוך על פרמיות מאושרות, בעל המלאכה עובד באותה יעילות ובאותו מרף ואינו מקבל הנחה. אין לי תשובה על שאלה זאת. (י. יודין: השויות גם את ההכנסות שלהם?) אם יש לו הכנסה גבוהה, הוא משלם עליה 87%. העיוותים הקיימים גורמים לנסיונות להמנעות ממס, לחוסר שוויון בחלוקת הנטל. (י. יודין: אני חושב שספרות-מקצועית היתה המצאה של האוצר).

אני מודה ומתוודה גם בשם שר האוצר הנוכחי וגם בשם שר האוצר הקודם שהקונסציות נולדו במשרדי הממשלה. אני מוכרח להגיד שמאז אני משמש בתפקיד זה לא נולדו קונסציות חדשות, רק הסכומים גדלו. הלחצים הם גדולים. שר המסחר והתעשייה רוצה לעודד ייצוא, והייצואנים אומרים לו: תן לפועלים בייצוא שעור מס נמוך יותר. שבוץ אחרי זה באים יהלומנים ואומרים: בורחים מאתנו עובדים, תקבעו שעור מס מיוחד לעובדי יהלומנים. שבוע לאחר מכן בא משרד השכון ואומר: יש מחסור בדירות, תנו הקלה במס לפועלי בנין. התשובה שלי היא תמיד: ומה עם זה ל שעומד בחזית, ומה עם עובדי מס הכנסה שתורמים כל כך הרבה להכנסות המדינה.

עוד לא היתה מערכת מיסים שגובה שעורים מס שונים מקבוצות שונות או מהכנסות שונות. הענין של טיפסי אל-על הוא אחד העיוותים החמורים ביותר, והוא הדין בציס. זה הגורם את המוראל, הורס את הרצון לשלם מס אמת. כתוב היה בעתון שפרופ. הוכמן אמר שהוא מרוויח כמו קברניט אל-על אבל על אותה הכנסה הוא צריך לשלם 3000 ל"י בחודש יותר מקברניט אל-על. כמובן, הוא עבר על החוק, אבל לא קל להכניס אותו לבית סוהר.

אנחנו שואפים לחיסול כל העיוותים, כדי שתהיה לנו מערכת מס הכנסה שווה לכל, על כל הפנסה בלי יוצאת מן הכלל, לא חשוב איך היא נקראת, לא חשוב איך היא מושגת. זה חלומם של כל אנשי המיסים בעולם, ואני חושב שזה צריך להיות גם חלומם של העוסקים בעניינים סוציאליים, שכל הכנסה תשלם אותו שיעור מס. אם רוצים להרבות צדק סוציאלי, אפשר אחר כך להשלים על ידי מוסי על הוצאה, אבל ההכנסה צריכה להיות חייבת במס בשעור אחיד, כמובן פרוגרסיבי. מס הכנסה, בין היתר, הוא אחד הכלים החשובים ביותר לחלוקה מחדש של ההכנסה.

שר האוצר ממנה עכשיו ועדה לענין זה, והכוונה היא לחסל את העיוותים ולהשתמש בכסף שנתפס עקב ביטול העיוותים להורדת שעורי מס ההכנסה. המלאכה לא תהיה קלה.

יש בעיה קשה של העלמת הכנסות. אמרתי שהשעורים הגבוהים של המס גורמים להמנעות מתשלום מס, אבל אין זאת אומרת שמישהו מאתנו מצדיק תופעה זו אף לרגע. להיפך, אנחנו עושים הכל כדי להלחם בהעלמת הכנסות ופועלים בכל חומרת הדין נגד המנעות ממס. ישראל היא מן המדינות היחידות בעולם שבהן העלמת הכנסה היא עבירה פלילית שכרוכה במאסר. ברוב ארצות אירופה, חוץ מאנגליה, העלמת הכנסה היא עבירה שעליה יש קנס כספי, אמנם קנס גבוה. אצלנו הולכים לבית הסוהר על העלמת הכנסה. כל מה שאומר על העלמת מס אל יתפרש, חלילה, שאנחנו משלימים על העלמת הכנסות, או כאילו המנגנון שבע רצון מהמצב, ושלא יתפרש שלא צריך לעשות יותר ויותר גדי לגלות מעלימי הכנסות. ובכל זאת אנחנו צריכים לראות את המימדים האמיתיים של הבעיה, ואני חושב שהיקף הבעיה אינו כל כך חמור כמו שנוהגים לחשוב בציבור.

ראשית, איננו יכולים לומר מהו סכום ההכנסות שהעלימו אותן. אני אומר שהעלמה היא 125 מיליון, 340 אלף ו-35 אגורות - ומי שרוצה שיוכיח אחרת. אני חושב שהעלמה איננה גדולה, ומבחינה זו אנחנו מהמדינות המתקדמות בעולם. במצב בצרפת ובאיטליה גדוע הרבה יותר. בכלל אומרים שמוסר המיסים נמוך במדינות קתוליות יותר מאשר במדינות פרוטסטנטיות, והיהודים עומדים באיזה מקום באמצע.

אני חושב שהמצב אצלנו איננו חמור, וזה בגלל כמה שיטות של שלטונות המס בישראל. ז'סקאר ד'אסטן בצרפת מנהיג עכשיו רפורמות גדולות במס, הוא עומד להנהיג מס במקור על שכירים. בצרפת לא מנכים מס במקור ממשכורת. רודפים אחרי השכיר בתום שנת המס כדי שיגיש דו"ח, ורק אז גובים מס. קראנו בעתון שביקשנו בצרפת לעשות רשימה של אנשים שיש להם יאכטות, וילות, בתים בעיר ובכפר, כדי לטפל במס שלהם. אצלנו עצמאיים מגישים הצהרות הון אחת לשלוש או ארבע שנים, וזה פולל את הבתים, המכוניות והיאכטות. אנחנו מנכים מס במקור אצל שכירים. תארו לכם מה היה מצב המיסים, תארו לכם מה היה מצב השכירים אם אחרי תום השנה צריכים היו לשלם את כל מס ההכנסה, ותארו לכם מה היה מצב קופת האוצר. אנחנו גם המדינה היחידה בעולם שיש בה נכוי מס במקור מדיווידנד, ריבית. קבלנים מנכים מס מקבלני מישנה. הממשלה, העדיות וכל מוסדות הציבור מנכים מס במקור מתשלומים לקבלנים. יש מס במקור מפרדסנים, מסוכני ביטוח, סופרים, אמנים וכו'. המטרות של נכוי מס במקור הן: א. לשלוט ברשת; ב. לגבות מס סמוך לעשיית ההכנסה. מכל לירה שמשרד הבטחון משלם לספק מנכים 7.5%, ויש לנו שם, כתובת, מידע מלא על ההכנסה. לא תיתכן שם העלמה. יכול להיות שמשלמים סכומים גדולים מדי בעד עבודות עפר, יכול להיות שמשלמים קומיסיונים שלא מוכרחים להיות, אבל מי שמקבל קומיסיון מורידים לו 7.5% מהמחזור, שמבטאים 15% הכנסה נטו. (א.לבני: אין יוצאים מן הכלל?) אין יוצא מן הכלל. זה חוק בל יעבור, חוק של הכנסה.

אני לא חושב שיש לנו בעיות גדולות של העלמת הכנסות משכר. יש בעיות של המנעות ממס, ואנני רוצה להבדין בין הנמעות ובין העלמת הכנסות. אם אני מקבל תשלום בעד ספרות מקצועית ולא מנכים ממנו מס, זו המנעות ממס. הדברים האלה גלויים, יהוה שמשלמים תוספת לספרות מקצועית. צריך רק לתקן את החוק והתקנות כדי לגבות מזה מס. המינעות ממס היא כשיצרן מנסה לרשום הכנסת פירות שמתחייבת במס כהכנסת הון שאינה מתחייבת במס. הדברים האלה גלויים, הם באים לדיון בין עורכי דין, לפעמים בבית משפט, וקובעים את ההכנסה חייבת במס.

בהכנסות משכר אנחנו פחות או יותר שולטים. יש אולי 60-70 אלף שכירים שעובדים אצל בעלי מלאכה שאינם מנהלים פינקסים, עוזרות בית שלא משלמות מס הכנסה, עוזרים בחנויות מכולת, בקיוסקים, ואולי אצל אלה יש העלמה מסוימת של הכנסה, אבל ההיקף הוא אפסי מסך הכל פוטנציאל המס. אני חושב שאנחנו מתקרבים למיצוי 100% מפוטנציאל ההכנסות משכר. אני לא מדבר על שכיר שאחרי עבודתו הולך לתקן אינסטלציה, זאת לא הכנסה ממשכורת.

אצל חברות בע"מ, אגודות שיתופיות, קואופרטיבים, קיבוצים, בנקים, חברות ביטוח, כל החברות הגדולות, חנויות, בתי מלאכה רבים שמאורגנים היום כחברות, כל אלה מנהלים פינקסים מסודרים, מבוקרים על ידי רואי חשבון, ואנחנו חושבים שאנחנו גובים שם פחות או יותר את כל פוטנציאל המס, כי עסקים אלה מנהלים ספרים לא רק לצרכי מס הכנסה אלא גם לצרכיהם, לצרכי בקרה פנימית. אמנם מתגלות מדי פעם העלמות של חברות בע"מ, אבל אני לא מתאר לעצמי שקיבוץ, או תכרה כמו א.ב.ג. בדחלוביאלנבי, ובוודאי לא בנק, לא חברת ביטוח ולא מפעלי כור יעלימו הכנסות. (י. יודין: ומה בענין חברות מעטים?) רוב החברות שהזכרתי הן חברות מעטים. יכול להיות שעילית נהנית מהחוק לעידוד השקעות הון, אבל היא משלמת מס לפי החוק. אפשר להגיד שצריך לבטל את החוק לעידוד השקעות הון - אני אינני חושב כך - אבל אין זו העלמה.

20%-25% מפוטנציאל המס בא מהכנסות של עצמאיים, או הכנסות נוספות של שכירים כעצמאיים. פועל בנין שהולך בערב לסגור מרפסת אצל מישהו, או לרצף חדר, מקבל תשלום בעד זה כעצמאי, זו לא הכנסה משכר. יש שכירים שיש להם משרה שניה. בציבור נהוג לחשוב שאם לאדם יש הכנסה נוספת, הוא לא משלם עליה מס. לא כך. יש אצלנו אחד שהוא מרצה באוניברסיטה, יש פרשן ברדיו, יש פקידים שמקבלים רשות לעבוד עבודה נוספת, ומנכים מס מהתשלומים שהם מקבלים. על חלק גדול מההכנסות הנוספות משלמים מס.

ב-25% יש שחיקה רצינית. אין זה עוד שמי שיכול, או חושב שהוא יכול, משתדל לשלם פחות מס. אמנם אצלנו המס הוא גבוה מאד, מגיע עד 87.25%, אבל גם אם נרד מחר ל-50% אינני מתאר לעצמי שתיפסק כל העלמה, אולי חרד אבל לא תפיסק, כי תמיד יהיה יותר טוב לא לשלם בכלל מס. כך זה בכל מערכת מיסים בעולם, גם בארצות הברית. אין אדמיניסטרציה של מיסים שמתימרת לגבות 100% מהפוטנציאל, גם אם העונשים על העלמת הכנסות הם חמורים מאד. מורה בתיכון, חבר בהסתדרות המורים, נותן שעור באזרחות טובה. הוא הולך הביתה ונותן שלושה שעורים פרטיים. שלחנו טפסים לכל מורי בתי הספר התיכוניים וביקשנו שיצהירו אם יש או אין להם הצנסות נוספות. היה צדיק אחד שאמר שיש לו הכנסה נוספת.

יש העלמת מס בכמה סקטורים, שתמיד מזכירים אותם: רופא שיניים, פוליטורשיק, אינסטלטור, שמשרתים ישירות את הצרכן.

יש עצמאיים רבים שאינם יכולים בכלל להעלים הכנסות. דרך המועצה לשיווק פרי הדר שולטים על כל לירה של הכנסה של סוכני ביטוח, עורכי דין, משיווק פרי הדר. שולטים על כל לירה של הכנסה של סוכני ביטוח, עורכי דין, רואי חשבון, אולי חוץ מעורכי דין שמטפלים בעניינים פליליים ושם משלמים במזומן. רוב ההכנסות של עורכי הדין באות מעסקים שאצלם זו הוצאה. בגלל שיטות המס שלנו אנחנו שולטים בכל אלה. אינני אומר שאין עורך דין שמקבל תשלום במזומן באיזו שהיא התייעצות, אבל מבחינת הפוטנציאל, יש בזה הרבה אנשים ומעט מס. מאות אלפים לירות אולי זה לא מעט, אבל המלחמה היא עיקשת וקשה מאד. האם בפיקוח על המחירים המצב יותר טוב? ולא מדברים על זה כל כך הרבה. במטבע חוץ הכל כמעט חופשי.

אני חושב שאנחנו גובים יותר מ-90% של הפוטנציאל, ואף אדמיניסטרציה של מיסים לא מתימרת לגבות יותר מזה. אני לא אומר שלא צריך לעשות יותר, צריך לשאוף למאה אחוז. מה לא עושים בפוטנציאל של 20% - דורשים הצהרת הון, כל עצמאי נתלק מהשכירים חייבים בתוקף החוק להגיש הצהרות הון, הגדולים אחת לשלוש שנים והקטנים אחת לארבע שנים. לפי הצהרות ההון משווים מה שהיה לאיש בתאריך מסוימת עם מה שהיה לו לפני כן, מורידים הוצאות מחיה משוערות ובודקים אם הדוח שלו על ההכנסה תואם את הגידול ברכוש. מקבלים משרד הרישוי מידע על כל מכונית, וזה עובר לתיקי הנישומים. מקבלים משרד הטאבו כל טרנסקציה במקרקעין. אדם לא יכול לקנות דירה בלי שמש הכנסה ידע על כך, ואפשר לשאול איפה לקח את הכסף. גם הצהרות הון הן לא כליל השלמות, מה שהאיש מחזיק בוואדוז בוודאי מופיע בהצהרת ההון וגם לא מה שנמצא מתחת לבלאטות. אבל אין איש בעולם

שיכול להכנס מתחת לכל הבלאטות של כל הדירות, ואנחנו גם לא מקבלים מידע מוואדוז.

אני לא רוצה להצהיק, אני לא אומר שאין העלמת הכנסות, אני רק אומר שמנסיים להגיע לכל. ניסינו לגבות מס הכנסה מרובלני שוק הכרמל, שכל אחד מהם מרוויח מאות לירות ביום, לפחות לרשום אותם - וזה לא קל. יש בארץ העלמת הכנסות, אבל אני חושב שאנחנו מהמדינות המתקדמות ביותר מבחינת גביית פוטנציאל המס.

יש בציבור דעה שעצמאיים לא משלמים מס. כשמטיחים האשמה כזאת, אני מבקש לציין שמות. במקרה מסוים ציינו שם, ובנוכחות האיש טילפנתי לפקיד השומה והוכחתי שההערכה של מס הכנסה היתה גבוהה יותר מהערכה שלו. המיליארדים שאנחנו גובים לא באים מדלת העם. בעלי הכנסה עד 1870 ליתורמים בסך הכל 1.1 מיליארד מתוך 11 מיליארד ליי. המערכת היא די יעילה, די צודקת, אולי אפילו יותר מדי תלולה, כי שעור מס 87% פוגע ברצון לעבוד ולהשקיע. אפשר יהיה להשיג יותר כסף אם נוריד את שעורי המס, והועדה שמינה שר האוצר תדון על הורדת השעורים.

במיסים עקיפים יש כמה בעיות. נצטרך לוותר על הרבה הכנסות מכס, כאשר נצטרף לשוק המשותף. מערכת מס קנייה היא די מעוותת, המס אינו מוטל על הבסיס כולו. שוקלגס הטלת מס ערך מוסף, שהוא מס על הצריכה, והכנסותיו עולות עם עליית המחירים וגידול הצריכה, והוא משמש מכשיר אוטומטי חשוב לכיסוי הוצאות המדינה שגם הן עולות עם עליית המחירים ועליית הצריכה. נטיל מס זה, שבלעדיו לא יתכן.

י. יודין: בהזדמנויות רבות אני שנמצא שאנשי האוצר מודיעים: אנחנו נטיל... צורת דיבור זו מעוררת תמהון.

מ. נוידרפר: חבר-הכנסת יודין בוודאי מבין את כוונתי. שר האוצר הודיע במספר הזדמנויות שהוא מתכוון להגיד לכנסת הצעת חוק מס ערך מוסף. יש הרבה מאד חוקים פיסקליים שאנחנו הגשנו לכנסת, וועדת הכספים שהכינה בהם שינויים די מהותיים.

היו"ר ש. תמיר: תודה רבותי, בגלל קוצר הזמן, נשמע רק שאלות.

א. לבני: מאחר שמר נוידרפר דיבר על העלמת הכנסות. האם נכון הדבר שיש הרבה אנשים, בעיקר בעלי מלאכה, בעלי מעצמות חופשיים, שחבל להם על הזמן ואינם רצים לעורכי דין ולרואי חשבון והם משלמים אפילו יותר מס מהמגיע מהם, וזה מכסה על העלמת ההכנסות במקומות אחרים.

מהי ההכנסה המצופה ממס מימון רכש? האם חלוקת הנטל היא שווה? האם באותו סוג מפעל, אותו סוג הכנסה, משלם קיבוץ מס מימון רכש כמו כל מפעל אחד, שבסופו של דבר צריך להתחרות בו.

מה הבלו על מלט? מה ההכנסות מהבלו? זה קשור בבעיות בנייה ושיכון.

אם תקום ועדה למיסוי, אציע ליו"ר ועדת הכלכלה שניפגש עם ועדה זו.

אנשים שמקבלים במקום כסף שווה - כסף, כמו עובדי חברת החשמל שמקבלים חשמל חינם, האם זה נחשב להכנסה וגובים מס ובול בסחוק? (מ. נוידרפר: בול בסחוק הם משלמים).

הפסדים שנגרמים לחברות מקוזזים מהמס ומתחלקים לשבע שנים. עסקי וואדוז, למשל, לפי החוק ירדו מההכנסה, כי יש הוכחה שהיתה פשיטת רגל. האם אי אפשר לבלום גם התחמקות ממס וגם עסקים מפוקפקים על ידי אי-הכרה בהפסדים מסוג זה?

יש שאלה של תפיסת עולם. תמיד מדברים על מכוניות והן נחשבות מותרות. אינני יודע עוד באיזו מדינה בעולם במחצית השניה של המאה העשרים נחשבת מכונית למותרות.

הבאת לדוגמה את הכנסת. אנחנו מקבלים מהכנסת השתתפות בנסיעות, וזה לא מכסה הוצאות ביטוח ואגרה שנתית.

א. זילברברג: עבודת אנשי המס היא לא פשוטה בכל העולם, ובמיוחד אצלנו. השאלה היא אם אין מקום לשיפורים בשיטה כדי שתהיה הרגשה יותר טובה למשלמי המס. אנשים משלמים כסף למאכערים למיניהם, כדי שיעזרו להם בסידור עניינים במשרדי מס ההכנסה. אולי אפשר שבמשרד המס ישב פקיד אוביקטיבי, שתפקידו יהיה לייעץ לאזרח, כדי שיוכל לשלם מה שהוא צריך לשלם. צריך לנסות להפיר את המחיצה בין האזרח ופקיד המס, וזה ישפר את ההרגשה.

יש לחישות, במיוחד בישובים קטנים, כאילו למס הכנסה יש בעל מקום עין. האם זה נכון? כמה עולות עיניים כאלה? האם זה על חשבון וייתורים לאיש שממלא תפקיד כזה? אם צריך לבדוק את ההכנסות, זה צריך להיות רשמי וגלוי, כדי שלא יתעוררו חששות בין שכנים, זה לא בריא מבחינה חברתית.

א. אבטבי: מישהו אמר ברדיו, שהוצאות הגבייה של מס הכנסה אצל שכירים קרובות לסך הכל הגבייה. האם זה נכון?

מ. נוידרפר: הגבייה אצל שכירים בכלל לא עולה כמעט כלום. הוצאות הגבייה הן 0.7% - עלות מנגנון ומחשב.

א. אבטבי: כיצד אפשר ב-5 או 6 שעות עבודה לעשות שתיים או שלוש משרות? אני מכיר מורים באזורי ספר, שבחמש שעות עבודה יש להם שלוש משרות. אינני יודע איך עושים זאת.

אולי אפשר למתן את הנוסח של הפנייה השניה של מס הכנסה, שלא יהיה כל כך חריף ופוגע. אני מכיר אדם שממלא תפקיד חיוני וחשוב, וכאשר קיבל פנייה שניה ממס הכנסה, בא אלי מזועזע. (מ. נוידרפר: למה לא ענה לפניה ראשונה?) לא היה לו זמן.

מספר ימים אחרי הפיחות היחה החלפת דולרים בסכומים אסטרונומיים. למה לא ערכו רשימה מי מחליף דולרים?

י. שערי: מה יהיה גורל המלצות ועדת אשר? שמענו שרוצים למנות ועדה חדשה. האם הכוונה היא לוועדה שתתחיל הכל מההתחלה, או ועדה שתעדכן ותיישם המלצות ועדת אשר? אני חושב שזאת נקודה מרכזית, כי בלי שינוי רדיקלי בשיטת המיסים אין אפשרות להבריא לא את המשק ולא את החברה, לא את המוסר ולא את מוסר המיסים. אם ילכו לפי המלצות ועדת אשר, בוודאי יהיה צורך בעדכון. אבל אני רואה את החשיבות של ועדת אשר לא במספרים, שהם היום בוודאי מיושנים, אלא בעקרונות.

כדיון על הקמת הממשלה והרכב הקואליציה דרשנו להכניס סעיף בדבר עידכון שנתי של שעורי המס. יש סעיף המדבר על עידכון דו שנתי. (מ. נוידרפר: בדיקה דו-שנתית למטרת תיקון). עכשיו דחוף הדבר פי כמה, כי בינתיים היחה אינפלציה בשעור שלא תארנו לפני שנה או שנתיים, וגם הפיחות יצר מצב חדש. אנשים יגיעו עכשיו לחלוטם מס בשעורים אסטרונומיים. (מ. נוידרפר: היחה גם מלחמה) אין בינינו חילוקי דעות על כך שצריך לשלם מס ושהאוצר צריך לקבל כסף. השאלה היא רק איך יקבל את הכסף. שאלתי היא אם עובדים כבר כדי להכין דברים אלה. אני חושב שאם התקציב צריך להגיש בעוד חודש, אתם צריכים להכין כבר הצעות בתחום זה, כי גם זה צריך לעבור את הכנסת. לדעתי, אתם צריכים כבר בעוד חודש להביא הצעות, ואולי עוד לפני כן. מה עושים בתחום זה? מה עומד להתרחש? אם לא יהיה שינוי, עלולה להיות קטסטרופה בכל שיטת המיסים.

היו פירסומים שיש רעיונות להטיל מס על ניירות ערך צמודים. אני מניח שלא בא בחשבון לעשות זאת באופן רטרואקטיבי, אבל אני חושב שגם לעתיד אין להטיל מס כזה אם הרוצים בחסכון. ההצמדה היא ביטוי לירידת ערך הכסף, ולמה לחסוך אם ערך הכסף יורד? אפשר להגיד שגם שמי שיש לו ניירות ערך ביותר מ-100 אלף לירות, או רבע מיליון, הרי זה כבר עסק. אבל עכשיו אין כמעט פועל שאין לו ניירות ערך צמודים, הוא גם היה חייב לקנות ניירות ערך.

היו"ר ש. תמיר: זאת אין יודעים נציגי הוועד הפועל.

י. יודין: אני מתנגד בענין זה לגישה של נציגי הוועד הפועל, כי אני חושב שמש כזה הוא חמור מבחינת האינטרס

של איש בינוני.

י. שערי: כל המלוות היו חובה. אין כמעט שכיר שאין לו ניירות ערך. אמרו, ובצדק, שזה חסכון טוב. אני מציע שתודיעו בהקדם מה המצב, כדי לא ליצור בהלה בציבור.

אמרת מה עושים למניעת השתמטות ממס. אם יש בזבוז וצריכה ראוותנית הרי זה אצל אנשים שלא משלמים מס כראוי, כי מי שמשלם מס מלא, לא נשאר לו כל כך הרבה.

מ. נוידרפר: עשינו סקר במספר חנויות בדיזינגוף. אתה יודע מי בא לחנויות כמו איווניר ושנידמן? הבן שלו והבת שלי. חלק גדול מהקליינטים של החנויות הגדולות הם ילדים שמרוויחים 1500 ל"י בחודש, גרים אצל ההורים. גם אדם שמרוויח 20 אלף לירות בחודש נמשלם מס מלא, עדיין נשאר לו משהו.

י. יודין: קיבלנו סקירה ממצה ומענינת על מבנה מערכת המיסים, אבל עדיין אינני מביין את הפילוסופיה העומדת מאחורי מדיניות המיסים בארץ ואת המטרות של האנשים העומדים בראש מערכת המיסים, אם הם רואים את עצמם רק כגובים שחייבים לספר כך וכך מיליונים ומיליארדים כדי לאזן הוצאות והכנסות, או אולי גם איזו שהיא מחשבה. מקובל שמערכת המיסים זה מכשיר סוציאלי להעברת עודף הכנסות, ויש ויכוח אם אמצעי זה השיג את מטרותיו. אם זו המטרה, הייתי רוצה לשמוע איך השפיעה מערכת המיסים בישראל, מאז הוקמה המדינה, איך השפיעה על השוויון או אי-השוויון הסוציאלי, מה השיגה, מה מטרותיה?

מדיניות פיסקלית, נועדה להאבק בבעיות השוטפות של התפתחות המשק. אחד הכלכלנים הנוודעים אמר, שממשלות גובות מיסים לא מפני שהן צריכות כסף, אם הן צריכות כסף הן מדפיסות כסף, הן גובות מיסים כי הן רוצות להשפיע על כיוון הפעילות הכלכלית. האם גם זו מטרה? האם מה שאתם עושים עכשיו מתאים למטרה זאת?

אני רוצה לשאול איך אתם מיישבים את הסתירה בין שעורי מס תלולים ביותר בעולם ובין פנומן של התעשרות, שאף אחד לא יכול להכחיש אותו כי הוא דוקר עיניים. נכון אמר מר נוידרפר, יש בחורות צעירות שמתכרות יפה, יש שכבות בציבור העובדים שקונות מוצרים שונים, וזה מסביר חלק מהתופעות. אבל חוץ מצעירים שיש להם קצת כסף ביד, יש בארץ התעשרות, בשנות המדינה קמה שכבה של עשירים, שהם לא ירשו את כספם מסבא ולא הביאו אותו מחו"ל.

מ. נוידרפר: אי אפשר לדבר במונחים כלליים. אני מבקש לתת לי שמות של אנשים.

י. יודין: יש עיוותים שנוצרו תחת לחצים שונים, או בעקבות יוזמות שונות של האוצר עצמו, הוסיפו לאנשים שכר שעליו לא הוטל מס הכנסה. יש מקום לדון בזה. אבל יש גם מערכת אחרת של עיוותים והיא הרבה יותר רצינית. כדי למצות את היכולת המקסימלית לביצוע משימות, משתמשים פה ושם במערכת המיסוי. אם אדם הולך לגור בערבה, אנחנו משחררים אותו מחלק של מס הכנסה, ויש עוד דוגמאות רבות.

א. לבנבראון: נאמר לנו ששלושת העשירונים העליונים משלמים כ-80% מהמס. מה חלקם בהכנסה הלאומית? איך זה מתיישב עם מספר אחר ששמענו, ש-40% מהמס בא משכר? (מ. נוידרפר: יש שכירים גם בעשירונים הגבוהים). מאיזה סכום מתחילים לגבות 8%?

האם נעשה חישוב, ונראה לי שאפשר לעשות חישוב מה יכולה להיות הכנסת האוצר אילו החברות הנהנות מחוק עידוד השקעות הון היו משלמות מס מלא.

נ. קצב: אני חושב שצריך לנקות את השולחן ולהתחיל הכל מחדש, לטפל בעת זבעונה אחת בכל מערכת המיסים. צריך לעשות רפורמה יסודית.

מר נוידרפר דיבר בביטחה על מס ערך מוסף. נכון שזה מס צודק, אבל הוא גרפיטיבי. הכל תלוי איך יהיה החוק, איזה שעורים, את מי ישחררו, מה הפיצויים שינתנו. ואני כבר מזהירה את עצמנו, שהפיצויים מהווים אנטי-תמריץ לשכבות שיוצאות לעבודה.

פורסם שהפיגורים בגביית מס משברות ועצמאיים מתסכמים ב-2 מיליארד ל"ג. האם זה נכון?

מ. חריש:

לא. החוב הוא 1 מיליארד ל"ג.

מ. נוידרפר:

יש טענה שהקנסות שמוטלים על פיגור במס בעצם נוחנים טובסידיה עקיפה.

מ. חריש:

בהמשך לשאלה של חה"כ לבנבראון, שמענו ש-49% נותן העשירון העליון, וכ-40% מהשכר. אני יודע שגם בעשירון העליון יש שכירים, אבל הם לא יכולים להיות רבים.

היו"ר ש. תמיר:

האם אי פעם נשקלה האפשרות שמיסוי החברות יהיה מס כולל וגם הוא יהיה פרוגרסיבי? חברת מעטים שמרוויחה מעט כסף ולא מגיעה לחלוקת דייווידנד, משלמם מן ההתחלה את שיעור המס המלא, לעומת זאת חברת ענק, שיכולה אולי הרבה זמן לא לחלק דייווידנד, אצלה המצב שונה. האם אין מקום למחשבה בכיוון זה?

אודה לך, מר נוידרפר, אם בדברי התשובה שלך -

שאותם לא נשמע היום - תיתן לנו יותר מידע על האשה העובדת ואפשרות של פטור בגלל חשלום לעוזרת, מעון יום לילד כדי שתוכל האשה לצאת לעבודת חוץ.

דובר הרבה על מתעשרים. אני שם נפשי בכפי ורוצה

לומר שבין המתעשרים יש גם קיבוצים. אני חושב שהחוק נותן הטבה משמעותית מאד לקיבוצים - ואני לא מדבר על ישובי ספר - לעומת ישובי ספר, מושבים, או מאחזים אחרים. אודה לך אם תיתן לנו מידע מלא על ההכנסות מהקיבוצים.

נדמה לי שחלק מהכסף השחור שישנו במדינה מגיע

למלוות מרצון, אבל אלה מלוות לא על שם אלא למוכ"ז. זו צורה טובה של שפיגת כסף שחור. אמנם לא תופסים את האיש, אבל לפחות את כספו מנצלים כראוי. אולי תוכל למור לנו מהי ההתחלקות בין מלוות למוכ"ז ומלוות על שם.

שתי שאלות קונקרטיות. אתם מחפשים אחר מעלימי

הכנסות. קראתי בעתון שמי שהיה מנכ"ל משרד מסחר ותעשייה הצהיר, שכדי שחברות שזוכות להטבות מפליגות לא ישלמו מס, כגון חברת צ"ס, הבונוסים לפקידות הבכירה מחולקים בוואדו. והוא אמר שהשיטה היא משחיתה ומעוותת. האם נקטפתם צעדים ישירים לטיפול במקרה זה, שהוא מקרה צמרת, לא איש יחיד.

אמרת: תנו לי שמות. זה לא תפקידנו. אבל היה תיק

אוטוקרט, שם היתה תרומה שנרשמה כהוצאת פרסום בנסיון לעקוף חוק מס הכנסה, תרומה שניה נרשמה כעמ"ה. ביקשת עובדות. אמנם היה זה מפעל שסמוך על שולחן האוצר, אבל בבקשה. האם עשיתם משהו בנידון? לי לא ידועים עד עצם היום הזה צעדים קונקרטיים שבקשר לכך. לא שאני רוצה ברעתם, אבל אני הגנתי על יהודים שנחפסו על העלמת 2000, 5000 לירות, שכומים קטנים מאד, ותמיד מקוממת אותי הדיס-פרופורציה, כי מעל לסכום ידוע יש כבר גיבוי.

מס עזבון כפי שהוא היום איננו מביא כלל בחשבון את

האינפלציה, והוא החרמה של רכוש משכבות עממיות. הכל בארץ צמוד, אבל מס עזבון איננו צמוד. ההכנסות ממס זה אינן מפליגות, אבל הוא מכה, ואין גם מי שיצעק, כי הוא לא פוגע בציבור מאורגן, הוא תופש פעם פה זפעם-שם, ולא דווקא את אדירי הכספים שהם מסדרים את כל העניינים מראש. האם שוקלים רפורמה רצינית אשר תצמיד מס עזבון למציאות, כדי שלא יהיה אנאכרוניזם אנטי-סוציאלי?

ברגעים אלה מתחילה ישיבת הכנסת, ואנחנו מוכרחים

להפסיק עתה. אנחנו מודים למר נוידרפר על השתתפותו בישיבתנו, ונמשיך בדיון בישיבה הבאה. הישיבה נעולה.

הישיבה ננעלה בשעה 11.05.